

Basılı ISSN 1302-5856

Türk Coğrafya Dergisi

Turkish Geographical Review

www.tcd.org.tr

Elektronik ISSN 1308-9773

Büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerde şehir ve kırsal nüfusunun belirlenmesi: Denizli örneği

Determination of urban and rural populations in metropolitan municipalities: The example of Denizli

Hasan Kara^a Rauf Belge^{b*}

^a Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Denizli, Türkiye.

^b Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Denizli, Türkiye.

ORCID: H.K. 0000-0002-2184-0354; R.B. 0000-0001-9885-5485

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 26.05.2022

Kabul/Accepted: 14.11.2022

Anahtar Kelimeler:

İdari coğrafya

Nüfus

Büyükşehir Belediyesi

Denizli

Keywords:

Administrative geography

Population

Metropolitan Municipality

Denizli

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(R. Belge) rbelge@pau.edu.tr

DOI: 10.17211/tcd.1121832

Atf/Citation:

Kara, H., & Belge, R. (2022). Büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerde şehir ve kırsal nüfusunun belirlenmesi: Denizli örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (81), 69-82. <https://doi.org/10.17211/tcd.1121832>

ÖZ / ABSTRACT

Türkiye’de büyükşehir kanunu; ilk olarak 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir’de uygulanmaya başlanmış, sonraki yıllarda kanunun kapsadığı iller genişletilmiştir. Son olarak 2012 yılında 6360 sayılı büyükşehir kanunu ile önemli değişimler yaşanmış, nüfusu 750 bini geçen 14 ilde büyükşehir belediyesi teşkilatı kurulmuştur. Büyükşehir Belediyesiye dönüştürülen illerde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği ortadan kaldırılarak köyler mahalleye dönüştürülmüş, belde belediyeleri belde ismini koruyarak ve tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine bağlanmıştır. Büyükşehir belediye statüsündeki illerde il ve ilçe merkezlerindeki mahalle ve köy adları birbirine karışmıştır. Bu illerde il ve ilçe merkezi, bucak, belde ve köy nüfuslarını tespit etmek zor olduğu gibi birçok idari sorun ortaya çıkmaktadır. Çalışmada; 6360 sayılı yasa kapsamında büyükşehir belediyesi statüsüne alınan Denizli ilinde şehir ve kırsal nüfusu tespit edilmeye çalışılmıştır. Denizli ilinde bulunan köy, kasaba ve şehir yerleşmeleri coğrafi prensiplere göre sınıflandırılarak idari, ekonomik ve nüfus ölçütleri açısından 2021 yılı kırsal ve şehir nüfusu belirlenmiştir. 6360 sayılı kanuna göre kırsal nüfusun olmadığı Denizli ilinde, idari kriterlere göre nüfusun %24,3’ü, OECD’nin nüfus yoğunluğu kriterine göre nüfusun %26,3’ü ve fonksiyonlarına göre ise nüfusun %20,5’inin kırsal alanlarda yaşadığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, coğrafi ilkeler doğrultusunda yorumlanarak mekânsal analizi yapılmış, harita ve tablolara dönüştürülmüştür.

In 2012, significant changes were happened in the administrative structure of Turkey with the law numbered 6360. By this law, metropolitan municipality organizations were established in 14 provinces with a population of more than 750 thousand. The legal entity of the village and town municipalities in the metropolitan municipalities was removed, and the villages joined the cities, and the town municipalities joined the municipality of the metropolitan area. In the provinces with Metropolitan Municipality, it is not possible to officially determine the population of the province and district centers, bucahs, towns, and villages. Thus, this situation has led to conceptual confusion, as well as the names of villages and neighborhoods become ambiguous. This study tries to determine the urban and rural population in Denizli, which was included in the scope of the metropolitan municipality with the law numbered 6360. Village, town, and city settlements in Denizli were classified according to geographical principles, and the rural and urban population for 2021 was determined according to administrative, population, and economic criteria. It has been concluded that 24.3% of the population according to the administrative criteria, 26.3% of the population according to the population density criterion of the OECD, and 20.5% of the population according to their functions live in rural areas. The obtained data were interpreted in accordance with geographical principles, spatial analysis was made, and transformed into maps and tables.

Extended Abstract

Introduction

While the rate of the urban population in Turkey was 77.3% in 2012, it suddenly increased to 91.3% in 2013. The reason for this is not the rapid urbanization of Turkey's population in one year, but the law numbered 6360 enacted in 2012. Significant changes were made in the administrative structure of Turkey with Law No. 6360 which was accepted on 12.11.2012. With this law, the metropolitan municipality organization was established in 14 provinces that had a population of more than 750,000, and the number of provinces with metropolitan municipalities increased to 30. In the provinces with metropolitan municipalities, "the legal personality of the village and town municipalities has been abolished; the villages have joined the municipality of the county to which they are affiliated as urban neighborhood, and the town municipalities as a single neighborhood with the name of the town." In provinces with metropolitan municipalities, the urban area was limited to the administrative border of the province, and the villages were given the status of the neighborhood.

According to the metropolitan law numbered 6360, it is required that the population of the province be more than 750,000 for any province to be a metropolitan city. 1,089 town municipalities and 16,545 villages in provinces with metropolitan municipalities were officially transformed into neighborhoods. With the metropolitan law, the legal personalities of 47.2% of the villages and 54% of the town municipalities in Turkey was abolished, and these settlements were administratively connected to the metropolitan municipality with the status of the neighborhood (Türkan, 2021a).

This study aims to determine the rural and urban population in Denizli, which is included in the scope of the metropolitan municipality with the law numbered 6360. How much of Denizli's population resides in the city or how many of them live in villages? What is the population of Denizli city, which constitutes the city center of Denizli? What is the population of any county center of Denizli? How many villages and towns are there in Denizli? Similar research questions cannot be answered in the TurkStat population database. In this research, the population living in Denizli has been classified as rural and urban, according to their place of residence.

Data and Method

The village, town, and city settlements in Denizli are classified according to geographical principles; the urban and rural population was determined according to administrative, population, and economic criteria. Neighborhoods located in district centers and settlements with a population of more than 10,000 are classified as urban neighborhoods due to their administrative and functional structures. Considering the population criteria, the settlements with a population of between 5,000 and 10,000 are grouped as towns. Settlements with a population of less than 5,000 are classified as rural neighborhoods. However, despite being an administrative center with a population of less than 5,000, district centers are included in the town population due to their functional structures. In addition, although the population of Pamukkale,

Karahayit, Yeşilyuva, Yatağan, Kızılcaölük, Kırılan, and Kaklık did not exceed 5,000, the inhabitants of these settlements were added to the town population. In the study, those living in towns and urban settlements were determined as the urban population, and those residing in villages (rural neighborhoods) were determined as the rural population. In addition, the urban and rural populations in Denizli were recalculated by using the arithmetic population density method used by the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) to determine rural and urban areas.

Results and Discussion

Different criteria have been applied to determine the amount and proportions of the rural population in Denizli. The population of Denizli has been classified according to administrative, population size, population density, and geographical systematics and different results have been obtained. For example, TurkStat applies the administrative criteria to calculate the rural and urban population in provinces that do not have metropolitan municipalities. Considering the administrative criteria, the total population living in the district centers in Denizli consists of 795.989 people, which corresponds to a population ratio of 75.7%. Therefore, according to the administrative criteria, 24.3% (255.067) of the provincial population resides in rural settlements. In addition, when the rural and urban population of the province is calculated according to geographical principles, or in other words, considering the administrative, population, and economic functions, the rate of people living in urban neighborhoods in Denizli is 79.5% (835.132 people), while the rate of 215.924 people residing in rural neighborhoods is 20.5%. On a county basis, the county with the highest rate of urban population (99%) and the amount is Merkezefendi. Çameli, on the other hand, has the highest rural population ratio at 81.9%. Finally, in the calculation made by considering the OECD's neighborhood-scale population density criterion, it has been determined that 73.7% of Denizli's population resides in urban areas and 26.3% in rural areas. Therefore, according to different criteria, it is understood that 20%-26% of Denizli's population lives in rural areas and 74%-80% lives in urban areas.

1. Giriş

Türkiye'de 1980'li yıllarda iç göçlere bağlı olarak şehirleşme hızının artması sonucunda büyük şehrsel alanların yönetilmesi meselesi, yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Genişleyen şehrsel alanların yönetilmesi hususunda büyükşehir belediyesi teşkilatlarının kurulması yoluna gidilmiştir (Adıgüzel, 2012). Büyükşehir belediyesi teşkilatının esas kuruluş amacı; şehirleşmenin ve nüfusun yoğunlaştığı sahalarda belediye hizmetlerinin daha sağlıklı yürütülmesini sağlamaktır (Bekdemir vd. 2014). Bu maksatla büyükşehir belediyesi düzenlemesi, 1984 yılında ilk defa İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde uygulanmıştır. 1986 yılında Adana; 1987'de Bursa, Konya ve Gaziantep; 1988 yılında Kayseri büyükşehir olmuştur. 1993'te Erzurum, Samsun, Kocaeli, Antalya, Mersin, Eskişehir ve Diyarbakır, 2000'de Sakarya, 2012 yılında ise Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Hatay, Manisa, Balıkesir, Denizli, Aydın, Van, Tekirdağ, Malatya, Mardin, Muğla, Trabzon ve Ordu büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. 1984'te çıkarılan büyükşehir kanununda belediyenin etki alanı ilin merkezi konumundaki şehrsel alanı

kapsamaktaydı. 2004'te kabul edilen 5216 sayılı kanunun geçici 2. maddesi kapsamında İstanbul ve Kocaeli illeri sınırları dâhilinde kalan alanın tümü büyükşehir belediyesi kapsamına alınmıştır. Kalan 14 ilde ise Pergel Kanunu olarak bilinen düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre valilik binasının bulunduğu yer merkez kabul edilerek nüfusu 1.000.000'un altında olan illerde 20 km; nüfusu 1.000.000-2.000.000 arasında olan illerde 30 km; nüfusu 2.000.000'dan fazla olan illerde 50 km yarıçaplı bir dairenin içinde kalan alan büyükşehir belediyesinin hizmet alanına girmiştir (Şenol, 2019). Oysa 2012'de çıkarılan 6360 sayılı kanun ile büyükşehirlerin hizmet alanı ilin mülki sınırlarıyla çizilmiştir. Böylece il sınırları dâhilindeki bütün köy ve belde yerleşmeleri, birer mahalle olarak büyükşehir belediyesinin yönetimi altına girmiştir. Şehirsel nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar dâhil olmak üzere ilin tamamı şehirsel alan olarak kabul edilmiştir. TÜİK, 6360 sayılı kanunu esas alarak yerleşme nüfuslarını yayınlamış, bu durum birçok zorluğu ve kavram karmaşasını da beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de kır ve şehir nüfusları TÜİK tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. 1950'den 2012 yılına kadar şehirli nüfus oranı, şehirlerin nüfusu oranında artarken 2013 yılına gelindiğinde önemli bir değişim yaşanmış; Türkiye'de şehirli nüfus oranı 2012'de %77,3 iken 2013 yılında birdenbire %91,3'e yükselmiştir. Bunun nedeni Türkiye'nin nüfusunun bir yılda hızla şehirleşmiş olması değil, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla ilgilidir. 6360 sayılı ve 12.11.2012 tarihinde kabul edilen "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Türkiye'nin idari yapılanmasında önemli değişimler yapılmıştır. Söz konusu kanunla 14 ilde nüfus 750.000'i aştığı için büyükşehir belediyesi teşkilatı kurularak, büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerin sayısı 30'a yükselmiştir.¹ Bu illerde yer alan "köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır." Büyükşehir belediye statüsündeki illerde şehirsel alan ilin idari sınırlarıyla birleştirilerek köylere mahalle statüsü verilmiştir.

6360 sayılı büyükşehir yasasına göre herhangi bir ilin büyükşehir olabilmesi için il nüfusunun 750.000'den fazla olması şartı konulmuştur. Bu şartı sağlayabilen illerde, il merkezinde bulunan belediye, büyükşehir belediyesine dönüştürülmüş, merkez ilçe belli büyüklükte ise alt ilçelere ayrılmıştır. Daha önce büyükşehir belediyesi teşkilatı kurulmuş illerde ve 2012 yılında büyükşehir belediyesine sahip olan 8 ilde merkez ilçe alt ilçelere ayrılarak 130 yeni ilçe kurulmuştur. Öte yandan merkez ilçe nüfusu fazla olmayan Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ ve Trabzon illerinde idari bölünme yapılmamıştır (Özçağlar, 2016). Büyükşehir belediye düzenlenmesinin olduğu illerde bulunan 1.089 belde belediyesi ile 16.545 köy, resmi olarak mahalleye dönüştürülmüştür. Büyükşehir kanunu ile Türkiye'deki köylerin %47,2 ve belediyelerin %54'lük bölümünün tüzel kişiliği kaldırılmış, bu yerleşmeler idari olarak mahalle statüsüyle büyükşehir belediyesine bağlanmıştır (Türkan, 2021). Yapılan bu idari değişiklikler sonucunda Türkiye coğrafi alanının %50'si ve ülke nüfusunun %76'lık bölümü, büyükşehir

belediyesi sınırlarına dâhil edilmiştir (Çamdere & Genç, 2018).

6360 sayılı yasa ile yerel hizmetlerin daha etkin ve verimli bir biçimde sunulması ve kaynak israfının azaltılması amaçlanmıştır (Demir, 2018). Ancak büyükşehir kanunu; 30 ilde kır ve şehir nüfuslarının tespitini zorlaştırmıştır. Zira TÜİK, kır ve şehir nüfusunu hesaplama hususunda adı geçen kanunu dikkate almış, büyükşehir belediye illerin idari sınırlarını şehir sınırı olarak kabul etmiştir. İl sınırları içerisinde kalan tüm alanlar şehirsel alan olarak değerlendirilmiş, kırsal alanlar göz ardı edilmiştir. TÜİK tarafından yayınlanan istatistiksel verilerde köyler, mahalle olarak kabul edilmiş, böylece şehirdeki mahalle isimleri ile köy adları birbirine karışmıştır. Bu kanun ile büyükşehir belediye illerde il ve ilçe merkezi, bucak, belde ve köy nüfuslarını tespit etmek zorlaşmıştır. Bu durum, ciddi manada kavram karmaşasına yol açmış, köy ve mahalle terimleri ve nüfusları iç içe girmiştir. Öyle ki şehirde merkezi iş faaliyetlerinin en yoğun olduğu çarşıyı içine alan mahalle ile geçimi tarım ve hayvancılık olan bir dağ köyü aynı kategoriye konulmuştur.

Büyükşehir belediyesi teşkilatına sahip olan 30 ilde resmi olarak köy bulunmadığından tüm yerleşmeler mahalle olarak geçmekte, dolayısıyla bu illerde şehir (şehirli) nüfusu %100 olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa "toplam nüfusu 750.000'e erişen bir ilin merkezinde büyükşehir belediye teşkilatının kurulmasıyla ilin kapsadığı coğrafi mekânın bütünüyle şehirleşmiş olması düşünülemez" (Özçağlar, 2016). 6360 sayılı kanuna göre idari olarak 30 büyükşehir belediye il'e bağlı 520 ilçede kırsal nüfusun bulunmaması gerçeklikle bağdaşmaz (Türkan, 2021b). Yeni idari yapılanma ile kanunun kabul edildiği 2012'de şehir sayısı 388 iken, 2013 yılında şehir sayısı aniden 212'ye gerilemiştir. Şehir sayısı azalmasına karşın şehirli nüfus oranı %91,3'e yükselmiştir. Nitekim söz konusu kanuna göre Türkiye'de şehirli nüfus oranı, Batı Avrupa ülkelerinden (%84,1), Japonya ve Güney Kore gibi gelişmiş Uzakdoğu ülkelerinden (%81,3) ve ABD'den (%81,4) daha yüksek olmaya başlamıştır (Bekdemir vd., 2014).

2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı kanununun geçici 2. maddesi ile İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyelerinin yetki alanı il sınırlarına dayandırılmıştır. Bunun nedeni her iki ilde coğrafi sınırların oldukça küçük, ulaşım imkânlarının gelişmiş ve kentleşme düzeylerinin çok yüksek olmasından dolayı kırsal yerleşim özelliklerinin alışlagelmiş kırsal görünümünden farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Çopuroğlu, 2017; Yılmaz, 2021). Sekiz yıllık uygulama sonucunda İstanbul ve Kocaeli illerinde pilot olarak uygulanan bu modelden yeterli tecrübe kazanıldığı düşünülerek 6360 sayılı kanunla 28 büyükşehir belediye ilde daha uygulanmasının herhangi bir sorun oluşturmayacağı düşünülmüştür (Demir, 2018). 2012'de kırsal nüfus oranı %56 olan Muğla ve kırsal nüfus oranı %50 olan Hatay ili ile kırsal nüfus oranı %1 olan İstanbul ilini aynı model ile yönetmek doğru olmayacaktır. Büyükşehir yasası, beraberinde coğrafi mekânın yeniden tanımlanması sorununu getirmiştir. Zira bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra kırsal ve şehirsel alan tanımı yeniden gündeme gelmiştir. Kırsal yerleşmeleri ve şehirsel mahalleleri birbirinden ayırmak için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bazı kurum ve araştırmacılar, köyden mahal-

¹ Büyükşehir Belediyeli iller (kuruluş yıllarına göre) şunlardır: Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Kayseri, Gaziantep, Adana, Bursa, Antalya, Eskişehir, Mersin, Erzurum, Samsun, Kocaeli, Diyarbakır, Sakarya, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Hatay, Manisa, Balıkesir, Denizli, Aydın, Van, Tekirdağ, Malatya, Mardin, Muğla, Trabzon ve Ordu'dur.

leye dönüştürülen yerleşmeler için kırsal mahalle kavramını kullanmışlardır (Şahbaz, 2016). Ancak bu kavramın yasal hale gelmesi 16.10.2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na ilave edilen Ek 3. madde ile kırsal mahalle belirlenmesinin önü açılmıştır. Bu maddeye göre kırsal mahalle kavramının uygulanması hususunda yetki sahibi ilçe ve büyükşehir belediye meclisleridir. Ancak büyükşehir belediyelerin ilgili yasaya istinaden henüz kırsal mahalle tespitinde bulunmadıkları gözlemlenmektedir (Türkan, 2021b).

TÜİK'in 2007 yılında uygulamaya geçirdiği Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde (ADNKS), büyükşehir belediyesi teşkilatı kurulmayan 51 ilde ilçe düzeyinde köy, belediye ve mahalle bilgisine ulaşılmaktadır. Buna karşın 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu, 30 ilde bulunan kır ve şehir ayrımını resmi olarak ortadan kaldırmış, bu durum istatistiksel verilere dayanan coğrafi araştırmalara büyük zarar vermiştir. TÜİK'in söz konusu uygulaması coğrafyacılar tarafından sıklıkla eleştirilmiş, literatürde bazı örnek çalışmalarla tartışılmıştır. Söz gelimi Deniz (2013) Nazilli, Özçağlar (2016) Ankara, Şenol (2019) Ordu, Sertkaya Doğan ve Gökburun (2019) İstanbul, Türkan (2021a) Adana, Özçağlar ve Gökmen (2021) Balıkesir ve Dinç (2022) Hatay illerinde yaptıkları çalışmalarla mevcut duruma çözüm önermişlerdir. Ayrıca büyükşehir belediyeli illerdeki ova veya havza gibi coğrafi bir alanda kır ve şehir nüfusunu tespit etmeye çalışan coğrafyacılar birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Kahramanmaraş ilinde bulunan Türkoğlu Ovası'ndaki kırsal yerleşmeleri araştıran Kara ve Gökburun (2018), Acıpayam Ovası'ndaki (Denizli) şehir yerleşmelerini tasnif eden Şimşek ve Dinç (2021) benzer zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Beşerî coğrafya alanında çalışan araştırmacıların; bir yerin nüfus ve yerleşme özelliklerini ortaya koyabilmesi için şehir ve kır nüfusunu bilmesi son derece önem arz eder. Coğrafi manada bir yerin şehir veya köy olarak tasnif edilmesi için bazı hususiyetlerin olması gerekir. Bunlardan biri de nüfustur. Nüfus, bir bölgede kır ve şehir yerleşmeleri ayrımında kullanılan en önemli kriterlerden biridir. Farklı kurum ve araştırmacılar, belirledikleri bir nüfus eşliğini aşan yerleşmeleri şehir ve bu eşğin altında kalanları kırsal yerleşme olarak tasnif etmiştir. Mesela 442 sayılı ve 18.3.1924 tarihli Köy Kanunu'na göre "nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy), nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir." Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), tarafından hazırlanan kalkınma planlarında 10.000 ve 20.000 nüfus kriterleri esas alınarak şehirler tanımlanmıştır (Gökyurt vd., 2015). Coğrafyacılar ise kır-şehir ayrımında 5 bin, 10 bin ve 20 bin nüfus eşiklerini kullanmışlardır (Avcı, 2004). İdari kriteri dikkate alan TÜİK, büyükşehir belediyeli olmayan illerde, il merkezi ve bütün ilçe merkezlerini şehir olarak kabul etmektedir. Ancak idari kriter ve nüfusun tek başına yeterli bir ölçüt olmadığını, yerleşmenin form ve fonksiyonlarına bakılması gerektiğini savunan coğrafyacılar da bulunmaktadır. Fonksiyon kriterine göre bir yerleşmede nüfusun büyük çoğunluğu kırsal ekonomik faaliyetlerin dışında istihdam ediliyorsa, bu yerleşmeler şehir olarak sınıflandırılmaktadır (Aliğaoğlu & Uğur, 2016). Fonksiyonlar, bazı araştırmacılara göre yerleşme tiplerini tasnif etmede nüfus kriterine göre daha net sonuçlar vermektedir (Tolun Denker, 1970).

Coğrafi sistematığe göre yerleşmeler; şehir yerleşmeleri ve kırsal yerleşmeler olarak iki kısımdan oluşurlar. Kırsal yerleşme-

ler; tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan nüfusun üzerinde yaşadığı bağ, bahçe, tarla ve merası ile organik bir bütünlük arz eden yerleşmelere denir (Tanoğlu, 1969; Göney, 2017). Tarım dışı fonksiyonlara sahip şehir yerleşmeleri ise birbirine yakın bina ve caddelere, yüksek nüfus yoğunluklarına sahiptir. Şehirlerde, çeşitli fonksiyonlar ve buna bağlı olarak farklı coğrafi görünümeler ortaya çıkmaktadır (Uğur & Aliğaoğlu, 2013). Şehirler; caddeleri, sokakları, kamu binaları, parkları vs. özellikleri ile homojen olmayan bir yapıya sahiptir (Göney, 2017).

Bir alanın kır ve şehir nüfusunu tespit etmek için mahallelerin fonksiyonel yapısı, nüfus miktarı ve bulunduğu alanın (şehirsiz ve kırsal alan) bilinmesi büyük önem arz eder. Mahalle, Kent-bilim Terimleri Sözlüğünde; "bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün, yönetim bakımından bölündüğü, yapı bölgeciklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biri" olarak tarif edilmektedir (Keleş, 1980). En küçük idari birim olan mahalle, bir yerleşme türü olmakla birlikte muhtarlıkla yönetilen idari bir alanı temsil eder. Günümüzde akademik çalışma ve resmi istatistiklerde mahallenin üç farklı anlamına rastlanmaktadır. Bunlar; bir kasaba veya şehrin içinde yer alan mahalleler, büyükşehir belediyesi teşkilatı olmayan illerde köylerin idari alanlarında bulunan mahalleler ve büyükşehir belediyeli illerde köyden dönüştürülen mahallelerdir (Türkan, 2021a). Yerleşme ve idari örgütlenmede önemli bir yeri olan mahallenin söz konusu üç farklı tanımına bağlı olarak bir bölge veya idari alanda kır ve şehir nüfusu değişmektedir. Bu ifadeler ışığında Denizli ilinde bulunan 617 mahallenin bulunduğu coğrafi mekân (kır ve şehir), idari yapı, nüfus ve fonksiyonel özellikleri dikkate alınarak tasnifi yapılmıştır. Bu tasnife göre kırsal ve şehirsiz mahalleler belirlenerek il ve ilçe düzeyinde dağılımları verilmiştir.

1.1. Çalışma Alanı

Bu çalışmaya konu olan Denizli ili, coğrafi olarak Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alır. Konumu itibarıyla bir geçiş güzergâhında bulunan Denizli yöresi, tarih öncesi devirlerden beri iskâna sahne olmuştur. Roma döneminde Efes Limanı'na uzanan ve Büyük Menderes Vadisi'ni takip eden ticari yolun üzerinde bulunmasından dolayı ticaret alanında canlılık kazanmıştır (Baykara, 1994). Denizli yöresi Bizans İmparatorluğunun son dönemlerinde canlılığını kaybetmiş, 13. yüzyılda Selçuklu Türklerinin bölgeye gelmesiyle imar ve inşaa faaliyetleri hızlanmıştır (Balık, 2022). 19. yüzyılın sonlarında İzmir'den başlayan demiryolu hattının Denizli şehrine ulaşması sayesinde ticaret ve tarım faaliyetleri yeniden canlanma göstermiştir. Denizli'de, 1950 sonrasında nüfus hareketlenmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda geleneksel dokumacılığı modern sanayi işletmelerine dönüştürmeyi başaran Denizli, bir tekstil merkezi haline gelmiş, bu durum nüfusun artışını etkilemiş, 1950'de 340.277 olan Denizli nüfusu, 2000 yılında 850.029 kişiye ulaşmıştır (Gökburun, 2019).

Günümüzde bir milyondan fazla insana ev sahipliği yapan Denizli (1.051.056 kişi), nüfus büyüklüğü açısından Türkiye'nin 23. büyük ilidir. 19 ilçeden oluşan ilin yüzölçümü, 12.134 km²'lik alandan oluşmaktadır. İlin merkezi olan Denizli şehri, Babadağ'ın (Akdağ) kuzey eteklerinde ve Büyük Menderes Nehri'nin önemli kollarından birisi olan Çürüksu Çayı'nın güneyinde kurulmuştur.

1.2. Denizli İlindeki İdari Değişim

Cumhuriyet döneminde Denizli ilinin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesi ile birlikte nüfusu hızla artmış, bu durum ilin büyükşehir olma mücadelesini başlatmıştır. Denizli ilinin büyükşehir kapsamına alınması ile ilgili ilk teşebbüsler 1993 yılına dayanmaktadır. Bu dönemde Denizli'nin büyükşehir olması için kanun teklifleri verilmiş, ancak yapılan teklifler kabul edilmemiştir. 2003 yılında büyükşehir olma konusunda yeniden verilen 5026 numaralı Kanun teklifi TBMM'nden geçmesine rağmen dönemin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir (Çamdere & Genç, 2018; Toprak, 2019). Denizli ilinin büyükşehir kapsamına alınması ancak 2012 yılında ve 6360 sayılı büyükşehir yasasıyla mümkün olabilmıştır.

6360 sayılı Büyükşehir Kanunu'ndan sonra Denizli ilinin mülki idari sistemi yeniden düzenlenmiş, Denizli Merkez ilçesi bünyesinde Pamukkale ve Merkezefendi ismiyle iki yeni ilçe kurulmuştur. Akköy ilçe belediyesi kapatılmış, Akköy ilçe merkezi mahalle olarak yeni oluşturulan Pamukkale ilçesine bağlanmıştır.

TÜİK, Denizli ilinin şehir ve kırsal nüfusunu en son 2012 yılında yayınlamıştır. 2012 yılı verilerine göre nüfusu 950.557 olan Denizli ilinin %71'i şehirlerde ve %29'u kırsal kesimlerde ikamet etmektedir. Bu dönemde Denizli ilinde 347 şehirsal mahalle, 68 belde belediyesi statüsüne sahip yerleşme ve 360 köy bulunmaktaydı. Ancak 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu'ndan sonra köyler mahalleye dönüştürülmüş, belde yerleşmeleri tek bir mahalle olarak bulunduğu ilçe belediyesine bağlanmıştır. Denizli ilinde köy ve belde yerleşmeleri, mahalle olarak ele alındığı için 2012'den günümüze şehir ve kırsal nüfus oranları resmi olarak hesaplanmamaktadır. TÜİK'in veri tabanında Denizli şehri, ilçe merkezi, belde ve köy yerleşmelerinin nüfusları, uzun uğraşlardan sonra tespit edilebilmektedir. Zira 2021 yılı ADNKS nüfus istatistiklerine göre Denizli ilinde bulunan 617 mahallenin bütünü şehirsal mahalle olarak hesaplanmış, ilde bulunan kasaba ve köylerin varlığı göz ardı edilmiştir. Bu durum, Denizli ili sınırları dâhilinde köy yerleşmesinin olmadığına dair yanlış bir izlenim oluşturmuştur. İl ve ilçe merkezlerini oluşturan mahalleler ile köyler aynı kategoride yer aldığı için il merkezi olan Denizli şehri ve ilçe merkezi konumunda olan diğer şehir nüfusları da hesaplanması oldukça zordur. Dolayısıyla Denizli ili mülki sınırları dâhilinde nerenin kırsal veya nerenin şehirsal alan olduğunu resmi olarak belirlemek güç hale gelmiştir.

6360 sayılı yasadan sonra Denizli ilinde ortaya çıkan sorunlardan birisi de merkez ilçe kavramının muğlaklaşmasıdır. 2012 yılından önce Denizli ilinde merkez ilçe, valilik binasının olduğu ve Denizli Belediyesi'nin sorumluluğunda olan idari alandı. Ancak söz konusu yasadan sonra merkez ilçenin iki ayrı ilçeye (Pamukkale ve Merkezefendi) bölünmesi, merkez ilçenin neresi olduğu sorusunu beraberinde getirmiştir.

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada 6360 sayılı kanun gereği büyükşehir belediyesi kapsamına alınan Denizli ilinde kırsal ve şehir nüfusunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Denizli il nüfusunun ne kadarı şehirde ikamet ediyor ya da ne kadarı köylerde yaşamaktadır? Denizli

il merkezini oluşturan Denizli şehrinin nüfusu ne kadardır? Denizli ilinin herhangi bir ilçe merkezinin nüfusu ne kadardır? Denizli ilinde kaç köy ve kasaba bulunmaktadır? Benzeri araştırma sorularına cevap vermek için TÜİK nüfus veri tabanında yer alan mahalle nüfusları kullanılmıştır. Bu çalışmada, Denizli ilinde yaşayan nüfusun ikamet yerine göre kırsal ve şehirsal olarak tasnifi yapılmış, yukarıdaki sorulara cevap verilmeye çalışılarak Denizli ilinde yaşayan nüfusun ikamet yerlerine göre dağılışı dikkate alınarak kırsal ve şehir nüfusu tespit edilmiştir.

Denizli ilinde bulunan köy, kasaba ve şehir yerleşmeleri coğrafi prensiplere göre sınıflandırılmış; idari, nüfus ve ekonomik ölçütlere göre şehir ve kırsal nüfusu belirlenmiştir. Şehir ve kırsal ayrımında, çoğu coğrafyacı tarafından kabul gören 10 bin nüfus kriteri esas alınmıştır (Doğanay, 1994; Selen, 1945; Tümerekin, 1973; Emiroğlu, 1975). Nüfusu 10 bini aşan ilçe merkezlerinde yer alan mahalleler, idari ve fonksiyonel yapılarından dolayı, şehirsal mahalle olarak sınıflandırılmıştır. Nüfus kriteri dikkate alınarak nüfusu 5.000-10.000 arasında olan yerleşmeler kasaba olarak gruplanmıştır. Bu hususta Özçağlar'ın (2018) kasabalar için alt sınır olarak belirlediği 5.000 nüfusu esas alınmıştır.² Nüfusu 5.000'in altında olan yerleşmeler kırsal mahalle olarak belirlenmiştir. Ancak nüfusu 5.000'in altında olmasına karşın idari merkez olmasının yanında fonksiyonel yapılarından dolayı ilçe merkezleri, kasaba nüfusuna dâhil edilmiştir. Ayrıca Pamukkale Mahallesi, Karahayıt, Yeşilyuva, Yatağan, Kızılcabölük, Kırılan ve Kaklık'ta nüfus 5.000'i geçmemesine rağmen, bu yerleşmelerde yaşayanlar kasaba nüfusuna eklenmiştir. Büyükşehir Kanunu'ndan önce belediye teşkilatına sahip olan bu yerleşmelerde turizm, ulaşım ve sanayi faaliyetlerine bağlı olarak şehirsal fonksiyonlar ön plana çıkmış, tarım dışı sektörler (bıçakçılık, ayakkabıcılık, dokumacılık, konaklama tesisleri, kafe-restoran, hediyelik eşya vs.) yerleşmelerin temel geçim kaynağı olmuştur. Çalışmada kasaba ve şehir yerleşmelerinde yaşayanlar *şehirsal nüfus*, köylerde (kırsal mahalleler) ikamet edenler ise *kırsal nüfus* olarak belirlenmiştir. Ayrıca Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) kırsal ve şehirsal alanların tespitinde kullandığı aritmetik nüfus yoğunluğu yöntemi de kullanılarak, Denizli ilinde şehir ve kırsal nüfusu yeniden hesaplanmıştır.

Denizli şehirsal ve kırsal mahalle nüfusları; TÜİK'ten alınan 2021 yılı mahalle nüfusları esas alınarak yukarıda bahsedilen kıstaslar dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Denizli Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen sayısallaştırılmış mahalle sınırları, şehirsal ve kırsal alanların ayrımında kullanılmıştır. Uydu görüntüleri (ESRI Basemaps ve Google Earth) ve mahalle sınırları ArcGIS programıyla üst üste bindirilmiş, böylece şehirsal alanlara denk gelen mahalleler tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, coğrafi ilkeler doğrultusunda yorumlanarak, mekânsal analizi yapılmış, harita ve tablolara dönüştürülmüştür.

3. Bulgular

3.1. Denizli Şehir Nüfusu

Büyükşehir Kanunu'ndan önce Denizli il merkezi olan Denizli şehrinin nüfusu TÜİK istatistiklerine göre hesaplanabiliyordu. Nitekim 2012 yılında Denizli şehri oluşturan 79 mahallenin toplam nüfusu 525.497 kişiden oluşmaktaydı. Denizli şehrinin

² 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 4. maddesinde "Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur." ifadesi yer almaktadır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005). 19.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'na göre belediye teşkilatı olan yerleşmeler kasaba olarak kabul edilmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1924).

yer aldığı ilçe, resmi kayıtlarda Merkez ilçe³ olarak geçmekteydi. Ancak 2012 yılından sonra Denizli ilinin merkez ilçesi, Pamukkale ve Merkezefendi ismiyle iki ayrı ilçeye bölünmüştür.⁴ Bu ilçelerin idari sınırları, Denizli şehrinin içerisinde geçmektedir (Şekil 1). TÜİK'in 2021 yılı nüfus verilerine göre Merkezefendi ilçesinde 50 ve Pamukkale ilçesinde 61 mahalle yer almaktadır. Ancak bu mahallelerin hangilerinin şehrsel mahalle veya kırsal mahalle olduğu bilinmemektedir. Zira Pamukkale ve Merkezefendi ilçelerinde bulunan köy ve belde yerleşmeleri aynı isimle mahalleye dönüştürülmüş, böylece Denizli şehri oluşturulan mahalleler ile köy ve beldeler birbirine karışmıştır.

Denizli ilinin merkezi konumunda olan Denizli şehrinin nüfusu tespit etmek için güncel uydu görüntülerinden yararlanarak şehrsel alanının sınırları çizilmiş, daha sonra şehrsel alan içerisinde kalan mahallelerin ismi belirlenmiştir. Belirlenen şehrsel mahallelerin nüfuslarını toplamak suretiyle Denizli şehir nüfusu elde edilmiştir. Böylece Denizli il merkezini oluşturan Denizli şehirde toplamda 75 şehrsel mahallenin olduğu ortaya konmuştur. Bu mahallelerin 43'ü Merkezefendi ve 32'si Pamukkale ilçesinde yer almaktadır. Bununla birlikte Merkezefendi ilçesinde 7 köy (kırsal mahalle); Pamukkale ilçesinde kasaba niteliğini taşıyan 3 yerleşme ve 26 köy bulunmaktadır.

Şekil 1. Denizli İli Metropol İlçelerinin (Merkezefendi ve Pamukkale) İdari Sınırları.

Figure 1. Administrative Boundaries of Denizli Province Metropolitan Districts (Merkezefendi and Pamukkale).

2021 yılında Denizli şehrinin nüfususunu ortaya koymak için Pamukkale ve Merkezefendi ilçelerinin şehrsel mahalle nüfusları toplanmıştır. Bunun sonucunda Denizli il merkezini oluşturan Denizli şehir nüfusunun 640.118 olduğu saptanmıştır. Bu nüfusun 326.193'ü Merkezefendi ilçesinde yer alırken, 313.925'i ise Pamukkale ilçesinde ikamet etmektedir. Dolayısıyla Denizli ilinde şehir nüfusunun büyük çoğunluğu Denizli şehirde toplanmıştır. Başka bir ifade ile il nüfusunun %61'i Denizli şehirde oturmaktadır. Diğer yandan Merkezefendi ilçesinde 3.258 ve Pamukkale ilçesinde ise 23.806 kişi kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Oran olarak ifade etmek gerekirse, Merkezefendi ilçesinin sadece %1'ini ve Pamukkale ilçesinin %6,8'ini kırsal nüfus oluşturmaktadır.

3.2. Şehir ve Kırsal Nüfusunun Dağılışı

TÜİK, 1927 yılından beri nüfuslarına bakılmaksızın il ve ilçe merkezlerini şehrsel yerleşme olarak kabul etmektedir. Günümüzde büyükşehir teşkilatına sahip olmayan 51 ilde, kır-şehir nüfus ayrımını buna göre düzenlemektedir. TÜİK'in idari kriterini dikkate alarak Denizli ilinde bulunan 19 ilçe merkezi şehrsel yerleşme olarak tasnif edilmiş; buralarda ikamet eden nüfus da şehrsel nüfus olarak belirlenmiştir. Buna göre Denizli'de ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun toplamı 795.989 kişiden oluşmakta olup, bu da %75,7'lik orana tekabül etmektedir. Dolayısıyla idari kritere göre il nüfusunun %24,3'ü (255.067) kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Denizli ilinin Büyükşehir Belediyesi kapsamına alınması; kırsal alanlarda yaşayan 255.067 kişinin şehirli nüfus gibi algılanmasına yol açmıştır.

Çalışmada 2012'den önce belde yerleşmesi olan 5.000-10.000 nüfuslu yerleşmeler, kasaba olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Denizli'de il merkezi dışında kalan ilçe merkezlerinin nüfusu 5 binden az olmasına karşın, bu yerleşmeler kasaba⁵ olarak ele alınmıştır. Çünkü Denizli ilinde yer alan ilçe merkezlerinin bazıları her ne kadar az nüfuslu olsa da sahip olduğu idari, belediye, eğitim ve sağlık fonksiyonlarına bağlı olarak fonksiyonları çeşitlenmiştir. İlçe merkezlerinde kaymakamlığa bağlı idari birimler, devlet hastaneleri ve belediye teşkilatının bulunması sayesinde, bu yerleşmeler çevresine göre merkezi bir özellik kazanmıştır. Özellikle ilçe merkezlerinde faaliyet gösteren Pamukkale Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksekokulları, bu yerleşmelerin eğitim fonksiyonunu güçlendirmiştir. Örnek olarak Acipayam, Bekilli, Çardak, Honaz, Kale, Bozkurt, Tavas, Buldan, Çameli, Çivril, Sarayköy, Çal ve Serinhisar ilçe merkezlerinde Pamukkale Üniversitesine bağlı yüksekokul veya meslek yüksekokulları faaliyet göstermektedir. Ayrıca ilçe merkezlerinde kurulan haftalık semt pazarları sayesinde, yerleşmenin etki alanı yakın civardaki kırsal alanları da içerisine almaktadır.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü nüfusu 5.000'den düşük olan Babadağ (2.928), Baklan (2.344), Bekilli (2.771), Be-yağaç (2.336), Çal (4.084), Çameli (3.204), Çardak (4.257) ve Güney (4.833) ilçe merkezleri kasaba yerleşmesi olarak tasnif edilmiştir. Nüfusu 5.000-10.000 arasında olan Bozkurt (6.332) ve Kale (8.800) ilçe merkezleri sahip olduğu nüfus miktarı ve

³ Merkez ilçe: Bir ilin idari sınırları içerisinde "il merkezi durumundaki kentsel yerleşmenin içinde yer aldığı ilçe alanı" merkez ilçedir (Özçağlar, 2005: 17).

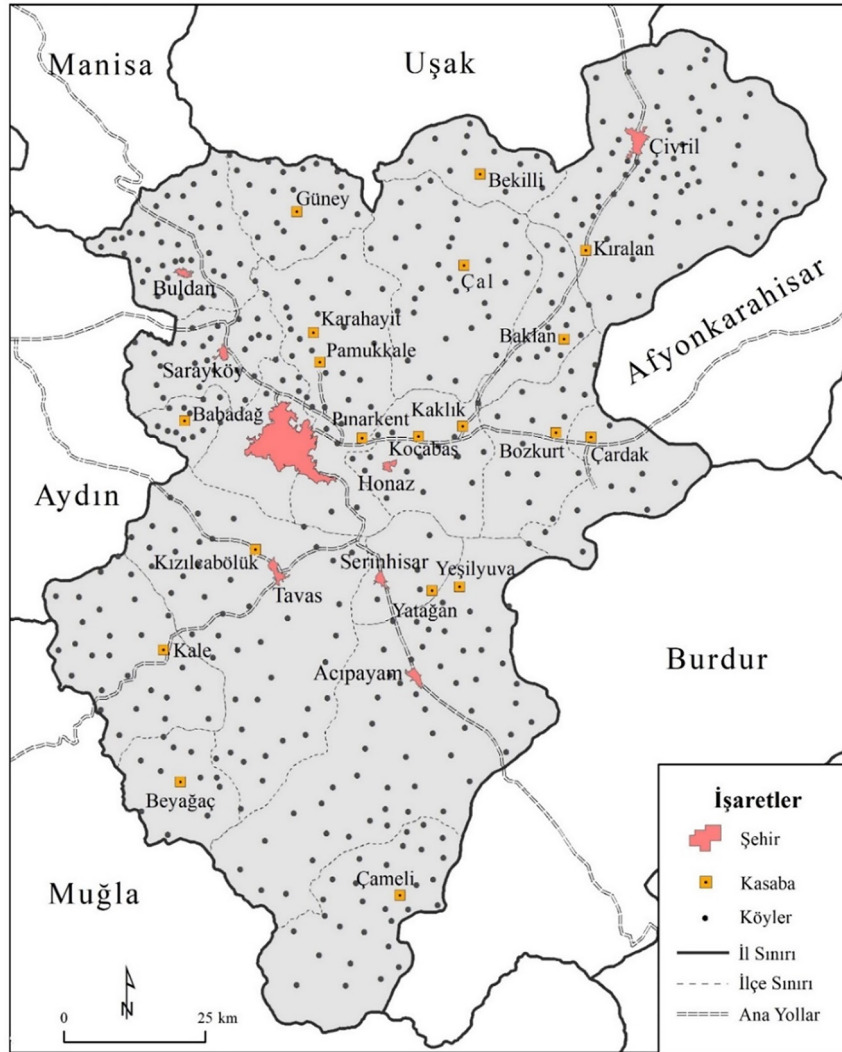
⁴ Pamukkale (823 km²) ve Merkezefendi (336 km²) ilçelerinin yüzölçümü toplamı 1.159 km²'dir. Bu alan, Denizli ili toplam yüzölçümünün (11.692 km²), %9,91'lik küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Buna karşın il nüfusunun %64,4'ü bu iki ilçede ikamet etmektedir (Özav & Ersöz Tügen, 2020).

⁵ Kasaba yerleşmeleri, şehir ile köy arasında aracı bir merkezdir. Şehirlerin aksine kasabalarda yatay gelişim söz konusudur. Zamanla değişen fonksiyonlara sahip olup, etki sahası daha çok periyodik ihtiyaçlara dayanır. Türkiye'de bazı ilçe merkezleri, idari ve fonksiyonları açısından kasaba özelliğini gösterirler. Bu yerleşmelerin idari fonksiyonu yanında iktisadi fonksiyonlarının artmasına bağlı olarak etki sahaları genişlemiştir (Alaeddinoğlu ve diğ. 2007).

fonksiyonları açısından kasaba yerleşmesi olarak değerlendirilmiştir. Nüfusu 10.000'den fazla olan Serinhisar (10.427), Honaz (10.697), Tavas (13.489), Buldan (16.570), Acıpayam (18.785), Sarayköy (20.158) ve Çivril (23.856) ilçe merkezleri şehrsel özellik göstermektedir. Söz konusu ilçe merkezlerinde ikamet edenler şehirli nüfus olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Pamukkale ve Merkezefendi dışında kalan ilçe merkezlerinde nüfus miktarı oldukça düşüktür. İl genelinde şehirli nüfusun büyük çoğunluğu (%77,8'i) Denizli şehrinde toplanmıştır (Şekil 2).

Aynı şekilde yapılan arazi gözlemlerinden ilçe merkezi dışında kalan ve nüfusu 5.000'den az olan bazı yerleşmelerin kasaba özelliği gösterdiği saptanmıştır. Bu yerleşmeler 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu kabul edilmeden önce belde yerleşmesi olarak faaliyet göstermekte ve birden fazla mahalleden oluşmaktaydı. Nüfusu 5.000'den az olan Karahayit (1.162), Pamukkale (1.915), Yatağan (2.571), Kızılcabölük (3.451), Yeşilyuva (3.783), Kaklık (4.860) ve Kıralan (4.910) yerleşmelerinin fonksiyonları dikkate alınarak kasaba özelliği gösterdikleri yerinde yapılan arazi çalışmaları ve gözlemlerinden anlaşılmaktadır.

Çalışmada kasaba olarak ele alınan ilçe merkezi dışındaki yerleşmeler belli bir alanda uzmanlaşmış ve çoğunun tarihi geçmişi oldukça eskidir. Mesela bu kasabalardan Yeşilyuva (Acıpayam) ayakkabı üretiminde uzmanlaşmış, kasabada yer alan Ayakkabıcılar Sitesinde 254 işyeri faaliyet göstermektedir (Erdoğan ve Uyanık, 2020). Tarihi geçmişi Osmanlı'ya dayanan geleneksel bıçak üretimi, Yatağan (Serinhisar) kasabasının temel geçim kaynağı olmuştur. Denizli-Uşak karayolu üzerinde bulunan Kıralan'da (Çivril), ulaşım fonksiyonlarına bağlı olarak traktör galerileri, akaryakıt istasyonları, sağlık ocağı, eczane, lokanta, bölge trafik amirliği ve birçok işyeri bulunmaktadır. Denizli, Uşak ve Afyonkarahisar karayollarının kesiştiği Kaklık'ta (Honaz) ulaşım, sanayi, gıda ve madencilik gibi sektörler son derece gelişmiştir. Dünyaca meşhur travertenlerin yanı sıra başında kurulan Pamukkale kasabası ve termal kaplıcaların yoğun olduğu Karahayit kasabasında (Pamukkale) nüfus az olmasına rağmen, turizm faaliyetleri oldukça gelişmiştir. Nitekim Şanlı ve Kara'nın (2019) tespitlerine göre Karahayit ve çevresinde 9.891 yatak ve 4.101 oda kapasiteli 125 konaklama tesisi (otel, pansiyon) faaliyet göstermektedir. Buna göre 1.162

Şekil 2. Denizli İlinde Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı.⁶
Figure 2. Geographical Distribution of Settlements in Denizli Province.

⁶ Haritada yerleşmelerin tasnifi coğrafi kriterlere göre yapılmıştır. Nüfusu 10 bini geçen yerleşmeler şehir, nüfusu 5.000-10.000 arasında olanlar kasaba ve nüfusu 5 binin altında kalan yerler köy olarak tasnif edilmiştir. Ancak nüfusu 5 binin altında kalmasına rağmen idari merkez olmasından ötürü fonksiyonel anlamda çeşitlilik kazanan ilçe merkezleri kasaba yerleşmesi olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca ilçe merkezleri dışında nüfusu 5 bini aşmayan Karahayit, Pamukkale, Yatağan, Kızılcabölük, Yeşilyuva, Kaklık ve Kıralan'da fonksiyonların çeşitlendiği ve kasaba özelliği gösterdikleri yerinde yapılan arazi çalışmaları ve gözlemlerinden anlaşılmıştır.

nüfuslu Karahayit kasabası, kendi nüfusunun 8,5 katı konaklama kapasitesine sahip bulunmaktadır. Son olarak geleneksel dokuma ve tekstil üretimin yaygın olduğu Kızılcaölük (Tavas) kasabasında müze, konaklama tesisleri ve tekstil mağazaları faaliyet göstermektedir. Sözü edilen yerleşmelerin tarımla beraber çeşitli fonksiyonlara sahip olmasından dolayı, bu yerleşmelerde ikamet edenler kasaba nüfusu olarak belirlenmiştir.

Yukarıda bahsedilen ifadeler ışığında Denizli ilinin nüfus dağılışı coğrafi olarak hesaplanmış, böylece gerçek anlamda kır ve şehir nüfusu elde edilerek sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Başka bir ifade ile idari, nüfus ve ekonomik fonksiyonlar dikkate alınarak ilin kır ve şehir nüfusu hesaplanmıştır. Buna göre Denizli ilinde şehrsel mahallelerde yaşayanların oranı %79,5 (835.132) iken kırsal mahallelerde ikamet eden 215.924 kişinin oranı %20,5'tir. İlçe bazında ise şehirlili nüfus oran ve miktarının en yüksek olduğu ilçe Merkezefendi'dir. Büyükşehir yasasından sonra kurulan Merkezefendi ilçesinde nüfusun %99'u (326.193) şehrsel mahallelerde ikamet etmektedir. Merkezefendi'yi %93,2 şehirlili nüfus oranı ile Pamukkale ilçesi (323.815) takip etmektedir. Merkez ilçeler dışında şehirlili nüfus oranı %90'ı aşan tek ilçe Serinhisar'dır. Toplam nüfusu 14.349 olan Serinhisar ilçesinin 12.998'i şehrsel mahallelerde yaşamaktadır. İlçe nüfusunun büyük çoğunluğunun ilçe merkezinde (10.427) ve Yatağan kasabasında (2.571) ikamet etmesinin yanı sıra ilçede sadece 3 kırsal mahallenin olması, şehirlili nüfus oranını yükseltmiştir. Adı geçen ilçeler, şehirlili nüfusunun baskın olduğu idari birimlerdir.

Denizli ilinde şehrsel nüfus oranı %50-75 arasında değişen 5 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçelerde şehrsel nüfus oranı Honaz'da %74, Sarayköy'de %65,7, Buldan'da %61,9, Bozkurt'ta %51,9 ve Güney'de %50,8'dir. Söz konusu ilçeler arasında Honaz (25.235) ve Sarayköy (20.158) şehir nüfusu 20 bini aşan ve Denizli şehrine en yakın mesafedeki ilçelerdir. Öte yandan Denizli ilinde şehrsel nüfus oranı %50'nin altında olan 11 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler, şehirlili nüfus oranına göre sırasıyla Çardak (%49,6), Çivril (%47,7), Babadağ (%45,7), Kale (%45,4), Baklan (%43,5), Bekeilli (%42,9), Acıpayam (%40,9), Tavas (%39,9), Beyağaç (%37,3), Çal (%22,6) ve Çameli'dir (%18,1). En düşük şehirlili nüfus oranına sahip olan Çameli ilçesinde toplam nüfusun (17.749) sadece 3.204'ü (%18,1) şehrsel mahalle olarak belirlenen ilçe merkezinde oturmaktadır.

Denizli ilinde ilçe bazında şehirlili nüfus miktarları, şehirlili nüfus oranından farklı bir dağılışı göstermektedir. İlçe şehirlili nüfus miktarına göre Merkezefendi (326.193) ve Pamukkale (323.815) merkez ilçeleri önde gelirken, bunları 28.766 nüfus ile Çivril ilçesi takip etmektedir. Söz konusu ilçeler dışında şehirlili nüfusu 20 bini geçen sadece üç ilçe bulunmaktadır. Bunlar Honaz (25.235), Acıpayam (22.568) ve Sarayköy (20.158) ilçeleridir. Tavas (16.940), Buldan (16.570) ve Serinhisar (12.998) ilçelerinin şehirlili nüfus miktarı 10.000-20.000 arasında değişmektedir. Şehirlili nüfus miktarı 5.000-10.000 arasında olan sadece iki ilçe vardır ve bu ilçeler Kale (8.800) ve Bozkurt (6.332) tur. Denizli'de şehrsel nüfus miktarı 5.000'in altında olan 8 ilçe yer almaktadır. Güney (4.833), Çardak (4.257), Çal (4.084), Çameli (3.204), Babadağ (2.928), Bekeilli (2.771), Baklan (2.344)

Tablo 1. Denizli ilinde İlçelere Göre Kır ve Şehir Nüfusları (2021)

Table 1. Rural and Urban Populations by Counties in Denizli (2021)

İlçeler	İlçe Merkezi Nüfusu	Toplam İlçe Nüfusu	Şehrsel Mahalle Nüfusu*		Kırsal Mahalle Nüfusu*	
			Miktar	Oranı (%)	Miktar	Oranı (%)
Acıpayam	18.785	55.141	22.568	40,9	32.573	59,1
Babadağ	2.928	6.404	2.928	45,7	3.476	54,3
Baklan	2.344	5.387	2.344	43,5	3.043	56,5
Bekeilli	2.771	6.464	2.771	42,9	3.693	57,1
Beyağaç	2.336	6.263	2.336	37,3	3.927	62,7
Bozkurt	6.332	12.192	6.332	51,9	5.860	48,1
Buldan	16.570	26.781	16.570	61,9	10.211	38,1
Çal	4.084	18.107	4.084	22,6	14.023	77,4
Çameli	3.204	17.749	3.204	18,1	14.545	81,9
Çardak	4.257	8.578	4.257	49,6	4.321	50,4
Çivril	23.856	60.362	28.766	47,7	31.596	52,3
Güney	4.833	9.506	4.833	50,8	4.673	49,2
Honaz	10.697	34.103	25.235	74,0	8.868	26,0
Kale	8.800	19.396	8.800	45,4	10.596	54,6
Merkezefendi	326.193	329.451	326.193	99,0	3.258	1,0
Pamukkale	313.925	347.621	323.815	93,2	23.806	6,8
Sarayköy	20.158	30.696	20.158	65,7	10.538	34,3
Serinhisar	10.427	14.349	12.998	90,6	1.351	9,4
Tavas	13.489	42506	16.940	39,9	25.566	60,1
Toplam	795.989	1.051.056	835.132	79,5	215.924	20,5

*Şehrsel mahalle nüfusu, il merkezini oluşturan Denizli şehri, ilçe merkezleri ve fonksiyonel açıdan kasaba niteliğini taşıyan yerleşmelerde yaşayan nüfusu ifade eder. Kırsal mahalle nüfusu, Denizli şehri ve ilçe merkezleri dışında kalan ve kırsal özelliklere sahip olan yerleşmelerde ikamet eden nüfustur.

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

ve Beyağaç (2.336) ilçeleri şehirli nüfusu 2.000-5.000 arasında değişen ilçelerdir.

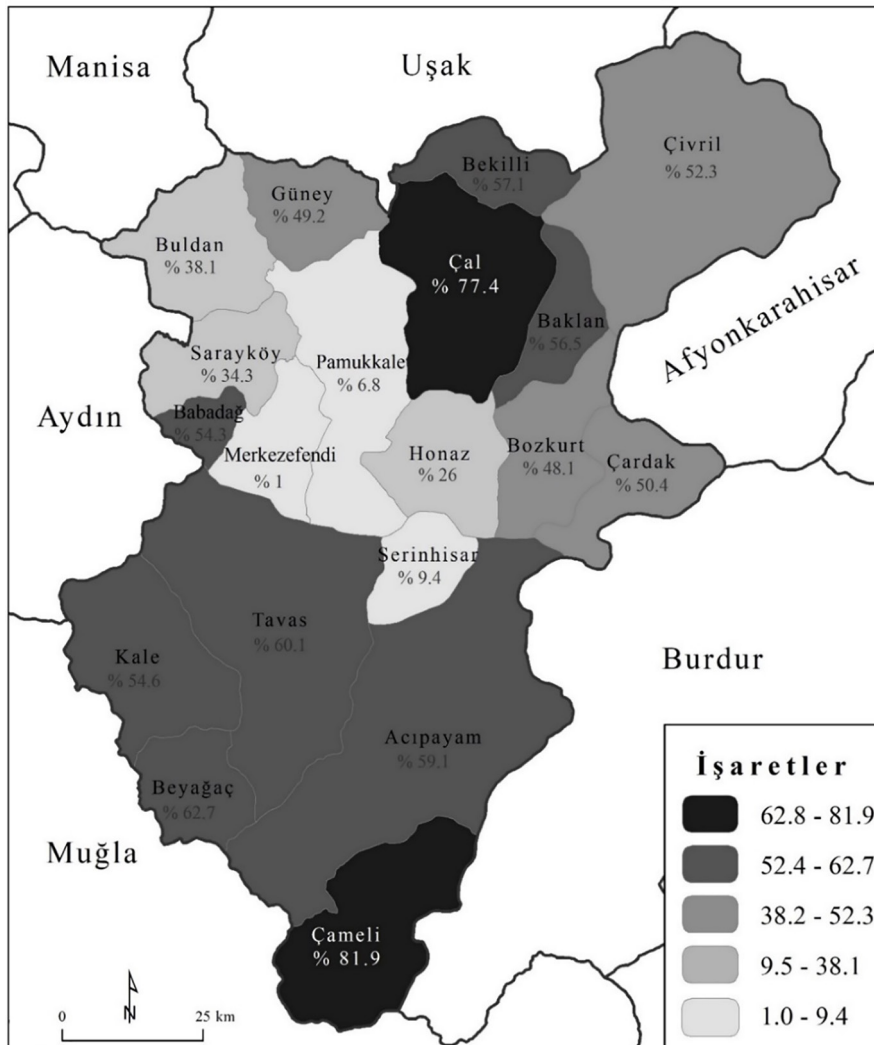
Denizli ilinde kırsal nüfus daha ziyade merkez ilçeler olan Merkezefendi ve Pamukkale'nin dışında kalan ilçelerde toplanmıştır. Zira toplam kırsal nüfusun %87,5'i merkez ilçeler dışında kalan alanlarda yaşamaktadır. Çameli, %81,9 oran ile kırsal nüfusun en fazla olduğu ilçedir. Çal (%77,4), Beyağaç (%62,7), Tavas (%60,1), Acıpayam (%59,1), Bekilli (%57,1), Baklan (%56,5), Kale (%54,6), Babadağ (%54,3), Çivril (%52,3) ve Çardak (%50,4) ilçelerinde nüfusun %50'den fazlası kırsal mahallelerde ikamet etmektedir. 19 ilçenin 11'inde nüfusun yarısından fazlası kırsal alanlarda toplanmıştır. Bu ilçeler, kırsallığın baskın olduğu ilçelerdir. Güney (%49,2), Bozkurt (%48,1), Buldan (%38,1), Sarayköy (%34,3) ve Honaz (%26,0) ilçelerinde kırsal nüfus oranı %25-50 arasında değişmektedir. Serinhisar (%9,4), Pamukkale (%6,8) ve Merkezefendi (%1) ilçelerinde kırsal nüfusun payı oldukça düşüktür. Dolayısıyla kırsal nüfus, daha ziyade Denizli'nin güneyindeki ilçelerde yoğunlaşmıştır (Şekil 3).

Kırsal nüfusun miktar olarak dağılımında farklı bir tablo ile karşılaşmaktadır. Kırsal nüfusun en fazla olduğu ilçe 32.573 ile Acıpayam olmuştur. Çivril, 31.596 ile kırsal nüfusun en fazla olduğu ikinci ilçedir. Tavas (25.566) ve Pamukkale (23.806) önemli oranda kırsal nüfus barındıran ilçelerdir. Çameli (14.545), Çal (14.023), Kale (10.596), Sarayköy (10.538), Buldan (10.211) il-

çelerinin kırsal nüfusu 10.000-15.000 arasında değişmektedir. Diğer yandan kırsal nüfus miktarı 10 binin altında olan 10 ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Honaz (8.868), Bozkurt (5.860), Güney (4.673), Çardak (4.321), Beyağaç (3.927), Bekilli (3.693), Babadağ (3.476), Merkezefendi (3.258), Baklan (3.043) ve Serinhisar (1.351) ilçeleridir.

3.3. Nüfus Yoğunluğuna Göre Kırsal ve Şehirsel Mahalleler

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), kırsal alanları şehirsel alanlardan ayırmak için aritmetik nüfus yoğunluğunu kullanmaktadır. İnsan-mekân ilişkisi öne çıkarılarak, sınırları belirlenen bir alanda nüfus yoğunluğu belli bir miktarın altında kalan bölgeler kırsal alanlar olarak tasnif edilmektedir. Bu yöntemin birinci aşamasında kilometrekare başına düşen nüfus miktarı 150'nin altında kalan yerler, kırsal alan olarak belirlenmektedir. İkinci aşamada km² başına nüfus yoğunluğunun 150 kişiden az olduğu alanlarda kırsal nüfus oranı %50'den fazla olanlar kırsallığı baskın (predominantly rural) alan, bu oran %15-50 arasında ise önemli ölçüde kırsal (significantly rural) alan olarak belirlenmektedir. Kırsal nüfus oranı %15'ten az olan bölgeler, kentselliği baskın (predominantly urbanized) bölge olarak tasnif edilmektedir. Bu yöntem köy, belediye yönetsel alanı gibi dar bir alanda uygulanabildiği gibi il ve ilçe sınırlarını temel alarak da hesaplanabilmektedir (OECD, 2006; Kayıççı, 2009; Gökyurt vd., 2015; Özçağlar, 2016).

Şekil 3. Denizli'de İlçelere Göre Kırsal Nüfus Oranı
Figure 3. Rural Population Ratio by Counties in Denizli

OECD nüfus kriterine göre Denizli ilinde km^2 başına düşen nüfus miktarı 150'yi aşan iki ilçe bulunmaktadır. Bunlar il merkezini oluşturan ve kentselliğin baskın olduğu Merkezefendi ve Pamukkale ilçeleridir. Bu ilçelerde aritmetik nüfus yoğunluğu sırasıyla 981 ve 423 kişi/ km^2 'dir. Kalan 17 ilçenin tamamında nüfus yoğunluğu 150 kişinin altında kalmaktadır. Kırsal nüfus oranı %50'i geçen Çameli, Çal, Beyağaç, Tavas, Acıpayam, Bekilli, Baklan, Kale, Babadağ, Çivril ve Çardak kırsallığın baskın olduğu ilçelerdir. Kırsal nüfus oranı %15-50 arasında değişen ilçeler ise şunlardır: Güney, Bozkurt, Buldan, Sarayköy ve Honaz (Tablo 2 ve Şekil 4). Bu ilçeler, önemli ölçüde kırsal nüfuslu (ya da orta dereceli kırsal) ilçeler olarak sınıflandırılabilir. Aritmetik nüfus yoğunluğu 150 kişi/ km^2 altında kalıp, kırsal nüfus oranı %15'ten az olan tek ilçe Serinhisar'dır. Dolayısıyla Serinhisar OECD kriterlerine göre kentselliğin baskın olduğu üçüncü ilçedir. OECD'nin nüfus yoğunluk kriteri ilçeler bazında dikkate alındığında Denizli il nüfusunun %65,8'i şehirsal alanlarda ve %34,2'si kırsal alanlarda ikamet etmektedir.

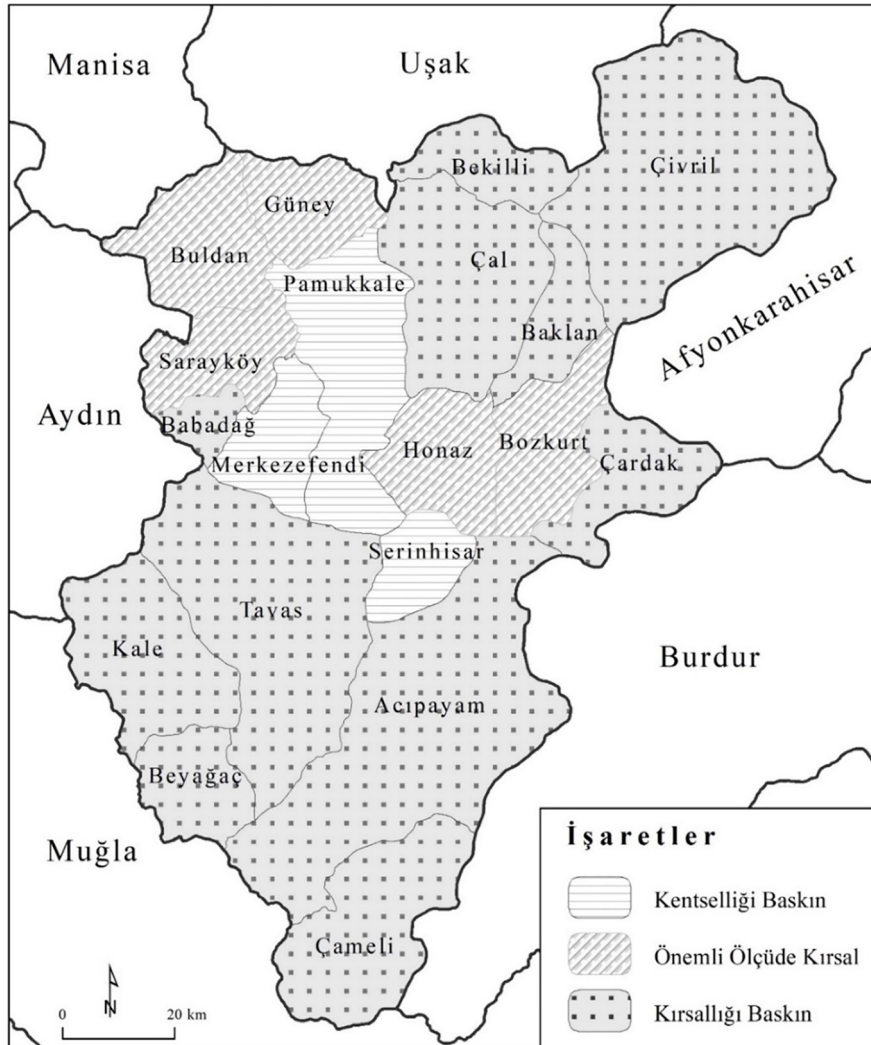
OECD'nin aritmetik nüfus yoğunluğu dar bir ölçekte ele alındığında daha net sonuçlar vermektedir. Bu amaçla Denizli Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen mahalle sınırları verisi ile 2021 yılı mahalle nüfusları birleştirilerek ArcGIS programıyla nüfus yoğunlukları hesaplanmıştır. Buna göre Denizli ilinde 476 mahallenin aritmetik nüfus yoğunluğu 150 kişi/ km^2 'nin altında kalırken, 141 mahallenin bu değeri aştığı görülmüştür.

OECD'nin kriterine göre bu mahallelerin 476'sı kırsal ve 141'i şehirsal alan olarak ele alınmalıdır. Ancak kırsal mahalle sayısı daha fazla görünse de toplam nüfus miktarı şehirsal mahallelerden daha azdır. Nitekim kırsal mahallelerde yaşayanların toplam nüfusu 276.353 iken şehirsal mahallelerde ikamet edenlerin toplamı 774.703 kişiden oluşmaktadır. Dolayısıyla nüfus yoğunluğuna göre Denizli ili nüfusunun %73,7'si şehirsal ve %26,3'ü kırsal nüfustur.

Şehirli nüfus oranı en yüksek ilçe %97,5 ile Merkezefendi ilçesidir. Bunu %93 şehir nüfusu oranı ile Pamukkale ilçesi takip etmektedir. Öte yandan şehir nüfusu oranı en az olan Bekilli ilçesidir. Aritmetik nüfus yoğunluğuna göre Bekilli ilçesinde yaşayanların tamamı kırsal nüfus olarak değerlendirilmektedir. Bekilli ilçesini kırsal nüfus oranı yüzde 90'ı aşan Çal (%93,9) ve Baklan (%92) ilçeleri takip etmektedir (Şekil 5).

4. Tartışma

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası, Türkiye'nin mülki idari sisteminde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu yasa ile büyükşehir belediyesi 30 ilin tamamı şehirsal alan olarak ele alınmış, kasaba ve köyler yok sayılmıştır. Köyler idari olarak şehirleştirilmiş, köyde yaşayanlar şehirli nüfusuna dâhil edilmiştir. TÜİK, 6360 sayılı yasağı dikkate alarak, büyükşehir belediyesi ilerde ikamet edenlerin tümünü şehirli nüfus olarak ele almıştır.

Şekil 4. OECD Kriterlerine Göre Denizli'de Şehirsal ve Kırsal Nüfusun İlçelere Dağılımı

Figure 4. Distribution of Urban and Rural Population in Denizli by Counties According to OECD Criteria

Tablo 2. Mahalle Sayısı ve Nüfus Yoğunluğuna Göre İlçeler (2021)**Table 2.** Counties by Number of Neighborhoods and Population Density (2021)

İlçeler	Şehrsel Mahalle Sayısı*	Kırsal Mahalle Sayısı*	Toplam Mahalle Sayısı	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)
Acıpayam	6	50	56	1.772	31
Babadağ	3	9	12	124	52
Baklan	5	9	14	283	19
Bekilli	3	12	15	304	21
Beyağaç	7	8	15	333	19
Bozkurt	6	14	20	462	26
Buldan	16	29	45	523	51
Çal	3	31	34	860	21
Çameli	3	28	31	758	23
Çardak	6	9	15	423	20
Çivril	14	63	77	1.570	38
Güney	7	17	24	362	26
Honaz	9	14	23	449	76
Kale	5	27	32	684	28
Merkezefendi	43	7	50	336	981
Pamukkale	35	26	61	823	423
Sarayköy	7	25	32	379	81
Serinhisar	8	3	11	256	56
Tavas	5	45	50	1.432	30
Toplam	191	426	617	12.134	

* Şehrsel mahalleler, il merkezini oluşturan Denizli şehri, ilçe merkezleri ve fonksiyonel anlamda kasaba niteliğini taşıyan yerleşmelerde bulunan mahallelerdir. Kırsal mahalleler, Denizli şehri ve ilçe merkezleri dışında kalan ve kırsal özelliklere sahip olan mahallelerdir.

Kaynak: Yüzölçümü bilgileri Harita Genel Müdürlüğü'nden alınmış; nüfus yoğunluğu ArcGIS programı ile hesaplanmıştır.

Adı geçen yasa ile büyükşehir kapsamına alınan illerden biri de Denizli'dir. Büyükşehir yasasından önce TÜİK verilerine göre il nüfusunun %29'u kırsal yerleşmelerde ikamet etmesine karşın, bir sonraki yıl bu oran %0 olarak verilmiştir. Şehrsel nüfus oranının bir yılda %71'den %100'e ulaşması doğal bir artış olmadığı gibi bilimsel gerçeklerle de bağdaşmamaktadır. Bu durum, Denizli ilinde kırsal nüfus olmadığına dair yanlış bir izlenim oluşturmuştur. Hâlbuki bu çalışmada çeşitli açılardan yapılan değerlendirmelere göre 2021'de Denizli'de nüfusun yaklaşık dörtte birinin kırsal alanlarda ikamet ettiği anlaşılmıştır. İdari kriterlere göre nüfusun %24,3'ü; OECD kriterlerine göre nüfusun %26,3'ü ve coğrafi sistematığe (fonksiyonlarına) göre ise nüfusun %20,5'i kırsal alanlarda yaşamaktadır (Tablo 3).

Büyükşehir yasasından sonra Denizli ilinde bulunan bütün kırsal yerleşmeler, şehrsel mahalle olarak değerlendirilmiştir. Sosyo-ekonomik ve coğrafi yapısı gereği, ilin bütününün şehrsel alandan oluştuğu düşünülemez. Yasaya göre Denizli şehrinde merkezi iş faaliyetlerinin en yoğun olduğu mahalle ile ilin en ücra bir köşesinde yer alan ve nüfusu 100'ü aşmayan bir dağ köyü aynı kategoriye konulmuştur. Söz gelimi idari, nüfus yoğunluğu ve fonksiyonlarına göre nüfusun %80'den fazlasının kırsal olduğu tespit edilen Çameli İlçesi'nde bulunan 31 mahallenin tamamının şehrsel mahalle olarak değerlendirilmesi gerçeklikle bağdaşmamaktadır. Geçimi tarım ve hayvancılık olan köyler ile sanayi ve ticaret alanında uzmanlaşan şehrsel mahallelerin ihtiyaç ve talepleri farklı olacaktır. Bu bağlamda

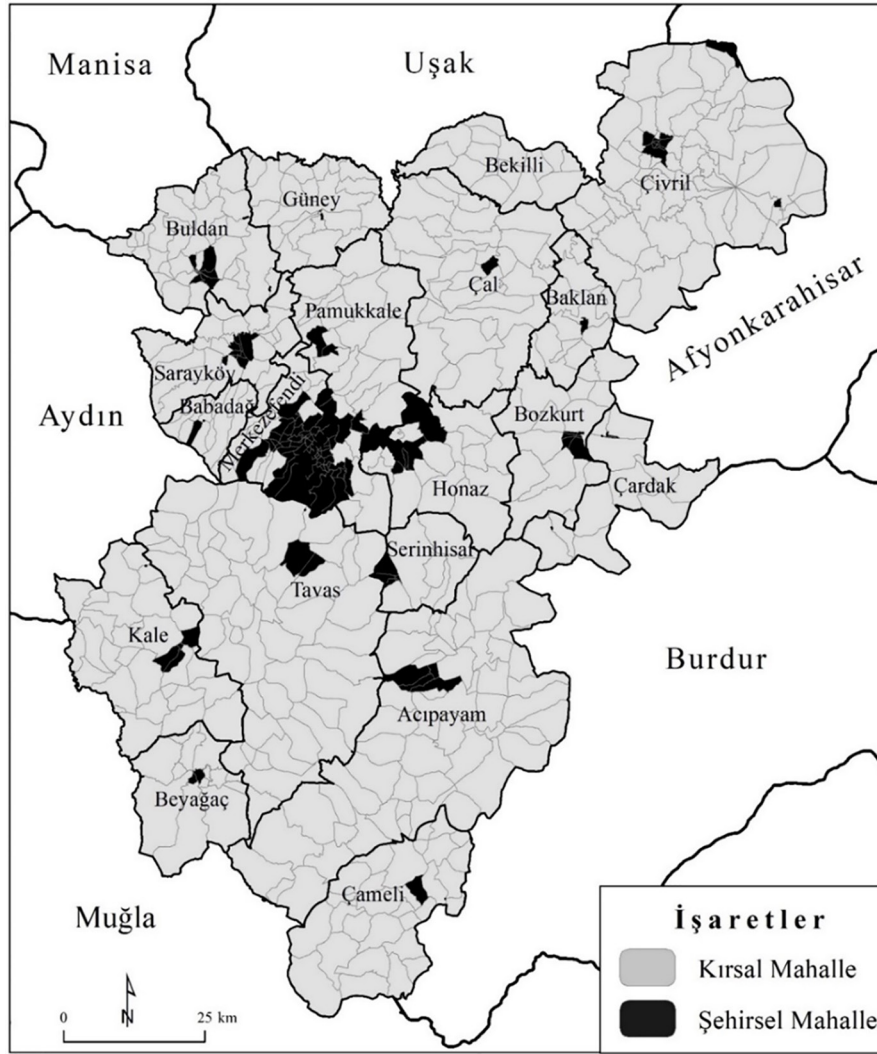
Denizli il merkezine 105 km uzaklıkta⁷ yer alan Çameli ve 106 km mesafedeki Beyağaç ilçelerinin kırsal mahalleleri ile Denizli şehrinde bulunan mahallelerin aynı kategoride değerlendirilmesi bazı olumsuz sonuçlara yol açabilecektir.

Büyükşehir yasasıyla birlikte meydana gelen diğer problem de yer adı karmaşasıdır. 6360 sayılı yasa ile merkez ilçelerden birine Pamukkale ismi verilmiştir. Ancak Pamukkale ilçesi sınırları dâhilinde Pamukkale isminde bir mahalle yer almaktadır. Bu mahalle daha önce belde yerleşmesi iken mahalleye dönüştürülen yerleşmelerden biridir. Bu nedenle Pamukkale ismi hem bir ilçenin idari adı hem de Pamukkale isminde bir kasabanın adıdır. Aynı şekilde merkez ilçelerden biri olan Merkezefendi hem bir ilçenin adı hem de aynı ilçede bulunan bir mahallesinin adıdır. Dolayısıyla bu durum yer adı karmaşasına yol açmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışmada Denizli ilinde farklı kriterler uygulanarak, kırsal nüfus miktarı ve oranları tespit edilmeye çalışılmıştır. Denizli il nüfusu idari, nüfus miktarı, nüfus yoğunluğu ve coğrafi sistematığe göre tasnif edilmiş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Mesela TÜİK, büyükşehir belediyesi olmayan illerde kır ve şehir nüfusunu hesaplamak için idari kriteri uygulamaktadır. İdari kriter dikkate alındığında Denizli'de ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun toplamı 795.989 kişiden oluşmakta, bu da %75,7'lik nüfus oranına tekabül etmektedir. Dolayısıyla idari

⁷ Karayolları Genel Müdürlüğü verilerine göre Denizli il merkezinden en uzak ilçeler, Çameli (105 km) ve Beyağaç'tır (106 km).

Şekil 5. OECD Kriterlerine Göre Denizli’de Şehirsel ve Kırsal Mahalleler
Figure 5. Urban and Rural Neighborhoods in Denizli According to OECD Criteria

kritere göre il nüfusunun %24,3’ü (255.067) kırsal yerleşmelerde ikamet etmektedir. Ayrıca coğrafi prensiplere göre veya başka bir ifade ile idari, nüfus ve ekonomik fonksiyonlar dikkate alınarak ilin kır ve şehir nüfusu hesaplandığında Denizli ilinde şehirsel mahallelerde yaşayanların oranı %79,5 (835.132 kişi) iken kırsal mahallelerde ikamet eden 215.924 nüfusun oranı %20,5’tir. İlçe bazında ise şehirli nüfus oranı (%99) ve miktarının en yüksek olduğu ilçe Merkezefendi’dir. Öte yandan Çameli, %81,9 oran ile kırsal nüfus oranının en fazla olduğu ilçedir. Son olarak OECD’nin mahalle ölçeğinde nüfus yoğunluğu kriteri dikkate alınarak yapılan hesaplamada Denizli il nüfusunun %73,7’si şehirsel alanlarda ve %26,3’ü kırsal alanlarda ikamet ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla farklı kriterlere göre Denizli il nüfusunun %20-%26’sının kırsal olarak tanımlanan alanlarda, %74-%80’inin ise şehirsel olarak tespit edilen yerleşmelerde yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır.

2021 ADNKS verilerine göre Denizli ilinde toplam 617 mahalle bulunmaktadır. Çalışmada bu mahallelerin ne kadarının şehirsel ve ne kadarının kırsal mahalle olduğu da tespit edilmiştir. Coğrafi sistematiğe göre yapılan tasnifte 191 mahallenin şehirsel, 426 mahallenin ise kırsal (köy) olduğu tespit edilmiştir. OECD’nin aritmetik nüfus yoğunluğuna göre Denizli ilinde 476 mahalle kırsal, 141 mahalle ise şehirsel olarak değerlendirilmiştir. 6360 sayılı yasayla birlikte söz konusu kırsal alanlar yok sayılmıştır. Aynı şekilde büyükşehir yasası ile Denizli ilinde yok

sayılan yerleşmelerden biri de kasabalardır. Denizli ilindeki kasabalar, 2013’ten önce belde statüsünde olan yerleşmelerdir. 2012 nüfus verilerine göre Denizli’de 68 kasaba bulunmaktaydı. Günümüzde ise; nüfus ve ekonomik fonksiyonları dikkate alındığında Denizli ilinde 9 kasabanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu kasabalar genellikle belli bir alanda uzmanlaşmış yerleşmelerdir. Kızılcabölük tekstil, Karahayıt sağlık turizmi ve ticaret, Pamukkale doğa ve tarih turizmi, Yeşilyuva ayakkabıcılık, Yatağan bıçakçılık alanında uzmanlaşmıştır. Söz konusu ekonomik faaliyetler, kasaba nüfuslarının artmasında veya azalmamasında etkili olmuştur.

Bir bölgede kır ve şehir nüfusunun bilinmesi sadece coğrafyacıları ilgilendiren bir mesele değildir. Yerel yönetimlerin ve bölgeye yatırım yapmak isteyen girişimcilerin kır-şehir nüfusunu bilmesi son derece önemli olduğu gibi il genelinde tarım ve hayvancılıkla ilgili alınan kararlarda da bu hususun göz önünde bulundurulması gerekir. Şehir ve kır nüfusunun bilinmesi ileriye dönük istihdam olanaklarını etkilemekle beraber kırsal kalkınma ve kırsal teşvik gibi planlamaların verimli bir şekilde yürütülmesinde kolaylık sağlar. Bu bağlamda TÜİK’in, büyükşehir belediyesi olmayan 51 ilde uyguladığı gibi, Denizli’de de köy, kasaba ve şehirlerin nüfuslarını yayınlaması önemli bir ihtiyaçtır. Ayrıca Denizli şehri ve ilçe merkezlerinde yer alan mahalleler şehirsel mahalle ve kırsal vasfını koruyan yerleşmeler ise kırsal mahalle şeklinde ayrılmalıdır.

Tablo 3. Farklı Kriterlere Göre Şehirsel ve Kırsal Nüfus Oranları (2021)**Table 3.** Urban and Rural Population Rates by Different Criteria (2021)

İlçeler	6360 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanuna Göre Nüfus Oranları		Fonksiyonlarına Göre Nüfus Oranları		OECD'ye Göre Nüfus Oranları		TÜİK İl ve İlçe Merkezi (İdari) Kriterine Göre Nüfus Oranları	
	Şehir Nüfusu (%)	Kırsal Nüfus (%)	Şehir Nüfusu (%)	Kırsal Nüfus (%)	Şehir Nüfusu (%)	Kırsal Nüfus (%)	Şehir Nüfusu (%)	Kırsal Nüfus (%)
Acıpayam	100	0	40,9	59,1	33,7	66,3	34,1	65,9
Babadağ	100	0	45,7	54,3	26,1	73,9	45,7	54,3
Baklan	100	0	43,5	56,5	8	92,0	43,5	56,5
Bekilli	100	0	42,9	57,1	0	100	42,9	57,1
Beyağaç	100	0	37,3	62,7	17	83	37,3	62,7
Bozkurt	100	0	51,9	48,1	51,9	48,1	51,9	48,1
Buldan	100	0	61,9	38,1	57,9	42,1	61,9	38,1
Çal	100	0	22,6	77,4	6,1	93,9	22,6	77,4
Çameli	100	0	18,1	81,9	12,6	87,4	18,1	81,9
Çardak	100	0	49,6	50,4	23,1	76,9	49,6	50,4
Çivril	100	0	47,7	52,3	32,8	67,2	39,5	60,5
Güney	100	0	50,8	49,2	14,8	85,2	50,8	49,2
Honaz	100	0	74	26	56	44	31,4	68,6
Kale	100	0	45,4	54,6	35,6	64,4	45,4	54,6
Merkezefendi	100	0	99	1	97,5	2,5	99,0	1,0
Pamukkale	100	0	93,2	6,8	93	7	90,3	9,7
Sarayköy	100	0	65,7	34,3	66,6	33,4	65,7	34,3
Serinhisar	100	0	90,6	9,4	57	43	72,7	27,3
Tavas	100	0	39,9	60,1	13,2	86,8	31,7	68,3
Toplam	100	0	79,5	20,5	73,7	26,3	75,7	24,3

Çıkar çatışması/Conflict of interest : Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. The authors declare that there is no conflict of interest.

Veri Erişebilirliği/Data availability : Çalışma alanına ilişkin nüfus bilgileri için <https://www.tuik.gov.tr/> adresindeki veriler kullanılmıştır. Data from <https://www.tuik.gov.tr/> has been used for population information regarding the study area.

Yazar katkısı/Author contribution : H.K. verilerin analizi, literatür taraması, harita ve tabloların yorumlanması, şekilsel düzenlemeler, analizlerin yorumlanması ve arazi çalışmasına katkı sunmuştur. R.B. literatür taraması, veri temini, haritaların çizimi, tabloların hazırlanması, analizlerin yorumlanması ve arazi çalışmasına katkı sunmuştur. H.K. contributed to the analysis of data, literature review, interpretation of maps and tables, figural arrangements, interpretation of analyses, and fieldwork. R.B. contributed to the literature review, data acquisition, drawing of maps, preparation of tables, interpretation of analyses, and fieldwork.

Kaynakça

- Adıgüzel, S. (2012). 6360 sayılı yasa'nın Türkiye'nin yerel yönetim dizgesi üzerine etkileri: Eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi*, 6(13-14), 153-176.
- Alaeddinoğlu, F., Toroğlu, E., & Elibüyük, M. (2007). Gevaş kasabası ve fonksiyonları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (15), 85-114.
- Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2016). Osmanlı Şehri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 203-226.

Avcı, S. (2004). Şehirsel yerleşmelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler ve Türkiye örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(9), 9-28.

Balık, İ. (2022). *Denizli (Lâdik) İnançoğulları Beyliği*. Çizgi Kitabevi.

Baykara, T. (1994). Denizli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.9. s.155-159.

Bekdemir, Ü., Kocaman, S., & Polat, S. (2014). Yeni büyükşehir yasası sonrasında Türkiye'de şehir nüfusu ve şehir yerleşmeleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (32), 277-297. <https://doi.org/10.17295/dcd.27217>

Çamdere, M. A., & Genç, F. N. (2018). 6360 sayılı kanun'un kamu hizmetlerinin sunumuna etkisi: Denizli Büyükşehir Belediyesi örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*. 8(2), 35-60. <https://doi.org/10.18074/ckuifbd.337096>

Çopuroğlu, M. A. (2017). Büyükşehir belediye sınırları içinde yer alan kırsal yerleşmelerin sorunları üzerine bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 2(2), 18-32. <https://doi.org/10.30785/mbud.345017>

Demir, K. A. (2018). Yerleşme ve idari coğrafya bağlamında Türk mülki idare sistemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 195-212.

Deniz, M. (2013). *Nazilli ilçesinin beşerî ve ekonomik coğrafyası* (Tez No. 353108) [Doktora tezi Uşak Üniversitesi,]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Dinç, Y. (2022). Büyükşehir belediyeli illerde kentsel alanların ve kent-kır nüfusunun belirlenmesi: Hatay örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 20 (1), 191-219. <https://doi.org/10.33688/aucbd.1062360>

Doğanay, H. (1994). *Türkiye beşerî coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi.

Emiroğlu, M. (1975). Türkiye coğrafi bölgelerine göre şehir yerleşmeleri ve şehirli nüfus. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, (7), 125-157.

- Erdoğan, T., & Uyanık, S. E. (2020). Babadan oğula aktarılan bir miras olarak ayakkabıcılık mesleğinde yaşanan değişimler: Denizli-Yeşilyuva örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, (1), 207-228. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0096>
- Gökburun, İ. (2019). Ekonomik gelişmişliğin göçler üzerindeki etkisi: Denizli örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 564-582. <https://doi.org/10.33712/mana.658852>
- Gökuyurt, F., Kındap, A. & Sarı, V. İ. (2015). Türkiye için yeni bir şehir tanımı gerekli mi? *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 24(1), 1-32
- Göney, S. (2017). *Şehir coğrafyası I*. Beta Yayınları.
- Harita Genel Müdürlüğü. (2022). *İl ve ilçelerin yüzölçümleri*. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü. <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolculmeleri>
- Kara, H., & Gökburun, İ. (2018). Bir tersine göç örneği: Kadioğlu-çiftliği Köyü (Kahramanmaraş). *International Social Sciences Studies Journal*, 4(26), 5546-5560. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1000>
- Karayolları Genel Müdürlüğü. (2022). *İlçeler arası mesafe cetveli*. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü. <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Root/Uzakliklar.aspx>
- Kayıkçı, S. (2009). *Türkiye’de kırsal alan yönetimi*. (Tez No. 250134) [Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (1924). *442 sayılı köy kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2005). *5393 sayılı belediye kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>
- OECD. (2006). *Rural development in the European Union - statistical and economic information report*. European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development. <http://aei.pitt.edu/45719/>
- Özav, L., & Ersöz Tüğen, A. (2020). Sürdürülebilir turizm açısından Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinin doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 647-664.
- Özçağlar, A., & Gökmen, Ö. (2021). Balıkesir ilinin idari coğrafyası ve kırsal nüfusunun tespiti. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(1), 12-32. <http://dx.doi.org/10.14230/johut905>
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye’de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Özçağlar, A. (2016). Büyükşehir belediyesi illerde kırsal ve kent nüfusunun tespiti mümkün mü? İçinde A. Özçağlar, N. Türkoğlu, R. Bayar, E. Yılmaz, O. Aydın., & K. Karabacak (Ed.) *TUCAUM Uluslararası coğrafya sempozyumu bildiriler kitabı* (ss. 271-291). Ankara Üniversitesi. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/41635>
- Özçağlar, A. (2018). Büyükşehir belediyesi illerde yok sayılan kasabalar üzerine bir analiz. İçinde N. Türkoğlu, R. Bayar, K. Karabacak, C. K. Anlı, H. Kılar., & E. Gökçaya (Ed.) *TUCAUM 30. Yıl uluslararası coğrafya sempozyumu bildiriler kitabı* (ss. 51-65). Ankara Üniversitesi. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2018/12/30.Yil_ic_kapak_icindekiler.pdf
- Resmî Gazete. (2012). *On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelede değişiklik yapılmasına dair kanun*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>
- Selen, H. S. (1945). Türkiye’de kır yerleşmeleri ve şehirleşme hareketleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (7-8), 97-108.
- Sertkaya Doğan, Ö., & Gökburun, İ. (2019). İstanbul’da köyden mahalleye evrilen yerleşmeler. *Coğrafya Dergisi*, (39), 73-87. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0020>
- Şahbaz, H. (2016). *Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinin (Eskişehir) beşerî ve ekonomik coğrafyası*. (Tez No. 426465) [Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=rhZpp8eaXfco098rpsYFng&no=671Qe3uoZplrmuw4IH9-NA>
- Şanlı, C., & Kara, H. (2019). determination of thermal tourism potential in Karahayıt, Denizli: A study on local tourists. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 40, 266-282. <https://doi.org/10.32003/iggei.562581>
- Şenol, E. (2019). Büyükşehir statüsündeki illerde kırsal nüfusun tespiti: Ordu ili örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 53-63. <https://doi.org/10.17211/tcd.546150>
- Şimşek, M., & Dinç, Y. (2021). *Türkiye’de polyeler üzerinde gelişen şehirlere yönelik coğrafi bir değerlendirme*. İçinde Ş. Güngör., & F. Adıgüzel (Ed), *Kent araştırmaları* (ss.227-249). Literatürk Yayınları.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşerî coğrafya: Nüfus ve yerleşme*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tolun Denker, B. (1970). Silivri’de gelişen şehrsel fonksiyonlar hakkında. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 93-102.
- Toprak, H. (2019). 6360 sayılı yasanın olumlu ve olumsuz yönleri: Denizli kenti örneği. (Tez No. 598542) [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Tümertekin, E. (1973). *Türkiye’de şehirleşme ve şehrsel fonksiyonlar*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Türkan, O. (2021a). İdari coğrafya ve yerleşme coğrafyası açısından mahalle kavramı. *Coğrafya Dergisi*, 42, 229-250. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-891475>
- Türkan, O. (2021b). Kentsel ve kırsal nüfus tespiti sorunu: Adana ve Osmaniye ili örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(2), 368-404. <https://doi.org/10.33688/aucbd.936093>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Nüfus ve demografi*. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- Uğur, A., & Aliağaoğlu, A. (2013). *Şehir coğrafyası*. Nobel Yayınları.
- Yılmaz, F. (2021). Büyükşehir yönetimlerinde bütünleşmeci düzenlemelerin kırsal mahallelere çok boyutlu etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 54(2), 121-155.